

УДК 373.011.3-051:159.923

DOI: 10.31732/2663-2209-2025-78-485-490

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА ВЧИТЕЛЯ

Тетяна Даценко

Канд. психол. наук, доцент кафедри інтеграції та трансформації шкільної освіти ННІ «Академія вчительства», Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна, e-mail: t.datsenko@karazin.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5494-9834>

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF THE FORMATION OF TEACHERS' PEDAGOGICAL PARTNERSHIP COMPETENCE

Tetiana Datsenko

PhD (in Psychology), Associate Professor of the Department of Integration and Transformation of School Education, ERI "Teachers' Academy", V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine, e-mail: t.datsenko@karazin.ua ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5494-9834>

Анотація. У статті розкрито психологічні аспекти формування компетентності педагогічного партнерства вчителя як одного з ключових компонентів його професійної діяльності у сучасних умовах трансформації системи освіти. Зміни в соціокультурному, політичному й освітньому середовищі вимагають від педагога, окрім високого рівня професіоналізму, здатності до ефективної комунікації, взаємодії, налагодження партнерських відносин з учнями, батьками, колегами та іншими учасниками освітнього процесу.

Проаналізовано сучасні підходи до розуміння педагогічного партнерства в освітній практиці, наукові погляди щодо його структури, умов формування та реалізації. Приділено увагу психологічним основам побудови конструктивного партнерства між учителем та іншими учасниками освітнього процесу. Окрему увагу приділено аналізу нормативного підґрунтя формування зазначеної компетентності, зокрема професійному стандарту вчителя закладу загальної середньої освіти, в якому компетентність педагогічного партнерства визначається як одна з п'яти трудових функцій педагога. Виокремлено ключові психологічні навички, які забезпечують ефективну партнерську взаємодію: здатність до емпатії, довіра, комунікативна гнучкість, відкритість до діалогу, готовність до співпраці.

У межах аналізу психологічних аспектів партнерства розглянуто три ключові напрями: 1) суб'єкт-суб'єктна взаємодія з учасниками освітнього процесу; 2) співпраця з батьками; 3) командна взаємодія з фахівцями системи підтримки. У кожному з цих напрямів детально описано чинники, які впливають на ефективність партнерства, зокрема особистісні установки, стилі комунікації, рівень розвитку емпатії та культура спільного прийняття рішень.

Означено, що в межах педагогічного партнерства центральне місце займає суб'єкт-суб'єктна взаємодія, яка забезпечує обмін інформацією, емпатію, співпереживання, повагу до гідності кожного учасника освітнього процесу. Обґрунтовано, що суб'єкт-суб'єктні відносини передбачають усвідомлення педагогом учня не як об'єкта виховного чи дидактичного впливу, а як повноправного суб'єкта освітнього процесу, здатного до прийняття рішень, самовираження, ініціативи.

Розкрито важливість гуманістичного підходу до побудови партнерства, який ґрунтується на принципах прийняття й автентичності. Така взаємодія сприяє формуванню атмосфери довіри в шкільному середовищі, де кожен учасник має можливість розкрити власний потенціал, реалізувати себе у спільній діяльності, дослідженні, творчості.

Співпрацю з батьками розглянуто як специфічну форму партнерства, що очікує від учителя високої психологічної чутливості, здатності до розв'язання конфліктів і медіації, вміння вести діалог, який ґрунтується на взаємоповазі та конструктивному зворотному зв'язку. Зазначено, що педагогіка партнерства потребує від учителя бути водночас фахівцем, порадиником, фасилітатором і модератором освітнього процесу.

На основі аналізу взаємодії у команді супроводу дітей з особливими освітніми потребами окреслено основи міждисциплінарної співпраці, яка включає колегіальне прийняття рішень, дотримання чітко окреслених ролей і зон відповідальності, а також постійний обмін інформацією між усіма учасниками команди. Така

взаємодія не є просто технічним розподілом функцій, а заснована на побудові довірливих, рівноправних відносин між фахівцями, що створює психологічно комфортне середовище для підтримки учнів.

Підкреслено, що формування компетентності педагогічного партнерства потребує цілеспрямованої підготовки в системі педагогічної освіти, де важливо поєднувати теоретичне навчання із практичними формами роботи, які дають змогу сформувати навички конструктивної взаємодії. Запропоновано розглядати партнерство не тільки як інструмент освітньої діяльності, а і як глибоку внутрішню позицію вчителя, що відображає його ціннісні орієнтири, ставлення до інших, рівень особистісної зрілості та готовності до міжособистісної взаємодії у контексті професійної діяльності.

Ключові слова: компетентність педагогічного партнерства, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, професійний стандарт вчителя.

Формули: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 12

Abstract. The article explores the psychological aspects involved in the development of teachers' pedagogical partnership competence, viewed as a key component of their professional activity within the contemporary context of educational system transformation. Changes in the sociocultural, political, and educational environments require teachers not only to demonstrate a high level of professionalism but also to possess the capacity for effective communication, interaction, and the establishment of constructive relationships with students, parents, colleagues, and other participants in the educational process.

The article analyzes current approaches to the concept of pedagogical partnership in educational practice and presents scholarly perspectives on its structure, the conditions necessary for its development, and its implementation. Psychological foundations essential for building constructive partnerships between teachers and other stakeholders are discussed in detail. Particular attention is given to the regulatory framework that underpins the formation of this competence, especially the professional standard for general secondary school teachers, which identifies pedagogical partnership competence as one of the five core professional functions.

Three key domains of psychological aspects of partnership are examined: subject-to-subject interaction with educational stakeholders, collaboration with parents, and teamwork with support system specialists. Each domain is explored in terms of the factors that influence partnership effectiveness, such as personal attitudes, communication styles, levels of empathy development, and shared decision-making culture.

Key psychological skills that facilitate effective partnership interaction are outlined. These include empathy, trust, communicative flexibility, openness to dialogue, and readiness for collaboration. The article emphasizes that subject-to-subject interaction is central to pedagogical partnership. This form of interaction fosters the exchange of information, empathy, emotional resonance, and respect for the dignity of each educational participant. It is argued that subject-to-subject relations require teachers to recognize students not as objects of pedagogical or didactic influence but as autonomous participants in the educational process who are capable of decision-making, self-expression, and taking initiative.

The importance of a humanistic approach to partnership building is highlighted, with an emphasis on the principles of acceptance and authenticity. Such interaction contributes to the creation of a school environment grounded in trust, where each participant has the opportunity to realize their potential through joint activities, inquiry, and creativity.

Parent collaboration is considered a specific form of partnership that requires a high level of psychological sensitivity from the teacher, including the ability to manage conflict, conduct mediation, and engage in respectful, constructive dialogue. It is noted that pedagogical partnership demands that the teacher simultaneously assume the roles of expert, advisor, facilitator, and moderator of the educational process.

Based on an analysis of teamwork in supporting students with special educational needs, the article outlines the foundations of interdisciplinary collaboration, which include collegial decision-making, clearly defined roles and areas of responsibility, and consistent information exchange among team members. This type of collaboration is not limited to a technical division of functions but is instead built upon trust-based and equitable relationships among professionals, creating a psychologically supportive environment for student development.

It is emphasized that the formation of pedagogical partnership competence requires intentional training within the teacher education system. The integration of theoretical knowledge with practical experience is crucial for the development of constructive interaction skills. Pedagogical partnership should be understood not only as a tool for educational activity but also as a deep internal stance of the teacher. This stance reflects the teacher's value orientations, attitudes toward others, personal maturity, and readiness for interpersonal engagement in the context of professional activity.

Keywords: pedagogical partnership competence, subject-to-subject interaction, professional teacher standard.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 2; bibl.: 12

Постановка проблеми. Сучасна система освіти перебуває у стані трансформаційних змін, які зумовлені

суспільно-політичними подіями, а також глобальними тенденціями до гуманізації освітнього простору та зростання полі

взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. В цьому контексті педагогічне партнерство виступає як один з ключових чинників забезпечення якості освіти, сприяє професійному розвитку педагога та формуванню суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками освітнього процесу. Партнерська взаємодія між учителем, учнем, батьками, а також фахівцями системи підтримки (психологами, соціальними педагогами, адміністрацією та ін.) стає основою цілісної системи освітнього супроводу дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження педагогічного партнерства в освіті охоплюють різноманітні аспекти цієї важливої проблеми, що залишається актуальною в умовах нинішніх викликів і трансформацій системи освіти. Так, О. Коханова (2011) розглядає психологію партнерської взаємодії в освіті, зосереджуючи увагу на важливості психологічного аспекту взаємодії учасників освітнього процесу. У дослідженнях В. Ворожбіт-Горбатюк (2021) компетентність педагогічного партнерства розглядається як базис якості вищої педагогічної освіти, а Т. Мотуз, С. Лук'янченко та А. Пісковенко (2024) акцентують на педагогічному партнерстві як стратегічному складнику формування професіоналізму в освіті. У свою чергу, Т. Зорочкіна та Н. Байдюк (2024) досліджують роль педагогічного партнерства в професійній діяльності вчителів початкових класів. Дослідники О. Семенов та М. Вовк (2022), О. Гевко та Н. Хом'як (2024) аналізують підходи до проблеми педагогічного партнерства в умовах воєнних реалій. Однак, попри значний внесок зазначених наукових досліджень, психологічні аспекти формування компетентності педагогічного партнерства вчителя в сучасних умовах досі залишаються недостатньо вивченими.

Мета статті – теоретично окреслити основні психологічні аспекти формування компетентності педагогічного партнерства

та визначити їх роль у ефективній взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024) акцентує увагу на тому, що педагог має володіти необхідними компетентностями, щоб ефективно виконувати свої трудові функції. Однією з п'яти таких функцій є партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу, що включає, зокрема, компетентність педагогічного партнерства. У свою чергу, компетентність педагогічного партнерства охоплює:

- здатність до суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учасниками освітнього процесу, зокрема здобувачами освіти;
- здатність налагоджувати партнерську взаємодію з батьками та залучати їх до освітнього процесу;
- здатність ефективно співпрацювати в команді з фахівцями, які залучені до надання додаткової підтримки особам з особливими освітніми потребами (МОН, 2024).

Сучасний учитель виконує низку взаємодоповнювальних ролей: організатора, консультанта, фасилітатора, наставника, дослідника, модератора між учнями, батьками та фахівцями. У контексті партнерства педагог повинен володіти навичками організації конструктивного діалогу, медіації та забезпечення підтримки і поваги до кожного учасника освітнього процесу. Крім того, важливо, щоб у шкільному колективі панувала атмосфера взаємоповаги й емпатії, в якій учні мають змогу вільно висловлювати свої погляди та відчувати підтримку з боку як вчителя, так і однокласників (Даценко, 2024).

Суб'єкт-суб'єктна взаємодія з учасниками освітнього процесу. У праці К. Роджерса «Становлення особистості» (англ. *On Becoming a Person*) розкривається сутність суб'єктності через акцент на прагненні людини стати собою, тобто досягти автентичності через самопізнання та розвиток. Понад те, К. Роджерс підкреслює важливість сприйняття іншої

людини як повноцінного суб'єкта, а не об'єкта (Rogers, 1961).

Так, під час упровадження педагогічного партнерства важливо враховувати його психологічне підґрунтя, яке базується на суб'єкт-суб'єктних відносинах. Такий підхід передбачає взаємодію щонайменше між двома активними учасниками освітнього процесу – вчителями між собою, вчителями та батьками, вчителями та учнями, вчителями та управлінцями, батьками та управлінцями, батьками та учнями, управлінцями та учнями. Цей тип взаємодії вважається одним із найефективніших, адже створює умови для самостійних дій учнів, водночас залучаючи інших учасників до спільної діяльності, наставництва та підтримки (Мотуз, Лук'янченко, & Пісковенко, 2024).

Суб'єкт-суб'єктна взаємодія – це специфічний тип міжособистісних відносин, у межах яких педагог і здобувач освіти сприймають один одного рівноправними партнерами комунікації. Таке рівноправ'я не передбачає тотожності поглядів чи збігу позицій, але забезпечує можливість кожному учаснику мати власну думку, а також право на її вираження, аргументацію та захист у процесі діалогу. У цьому контексті взаємодія створює умови для розкриття та демонстрації індивідуального «Я» кожного учасника освітнього процесу, сприяючи формуванню автентичних особистісних позицій (Шехавцова & Веремєєва, 2016).

Отже, педагогічне партнерство в парадигмі суб'єкт-суб'єктної взаємодії передбачає сприйняття учня як неповторної особистості. Він розглядається не як об'єкт впливу, а як активний учасник освітнього процесу, який взаємодіє з учителем на засадах партнерства, довіри, поваги та взаємної відповідальності.

Ефективність означеної вище взаємодії можлива за умови застосування педагогічної технології, що: враховує вікові, психологічні та інтелектуальні особливості особистості кожного учня; спирається на внутрішні мотиваційні

ресурси, а не на зовнішній примус; ґрунтується на гуманістичному розумінні природи людини як самостійного, здатного до саморозвитку суб'єкта; стимулює творчий розвиток особистості в її прагненні до самоактуалізації (Rogers, 1961; Шехавцова & Веремєєва, 2016).

Співпраця з батьками. Ефективна комунікація з батьками вимагає від педагога відповідних знань і психологічної готовності до діалогу. Важливими є вміння слухати, розуміти очікування батьків, а також вирішувати конфлікти, застосовуючи техніки ненасильницького спілкування та медіації. Педагогіка партнерства базується на спілкуванні, взаємодії та співпраці між учителем, учнем і батьками, які об'єднані спільними цілями та прагненнями. Вони є добровільними партнерами та рівноправними учасниками освітнього процесу, які несуть спільну відповідальність за результат. Педагог має бути другом і наставником, а родина повинна активно залучатися до побудови освітньої траєкторії дитини (Бібік, ред., 2018).

Запити та очікування батьків щодо особливостей навчання їхніх дітей можна визначити через індивідуальні консультації, анкетування, інтерв'ю, участь у батьківських зборах тощо. Для цього педагоги можуть використовувати різноманітні формати взаємодії з батьками: очні зустрічі, спілкування телефоном чи через електронні засоби зв'язку. Зазначені форми та формати взаємодії допомагають виявити реальні потреби сімей і побажання стосовно майбутнього освітнього процесу. Важливою є відкритість педагогів до конструктивного діалогу з батьками, що дозволяє враховувати їхні пропозиції щодо навчання та виховання дітей. Залучення батьків до процесу прийняття рішень, які пов'язані з розвитком учнів, сприяє формуванню партнерських відносин, враховуючи їхні інтереси та потреби. Крім того, батьків можна залучати до участі в освітньому процесі через волонтерство або допомогу в організації шкільних заходів.

Окрема увага має приділятися активній ролі батьків у команді психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами, що забезпечує комплексний підхід до навчання і виховання таких учнів. Залучення родини сприяє успішній адаптації учнів до освітнього середовища та формуванню умов, необхідних для повноцінного розвитку і соціалізації (МОН, 2024).

Педагогічне партнерство команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами. Педагогічне партнерство й ефективна взаємодія в команді фахівців, які надають підтримку особам з особливими освітніми потребами, базується на низці ключових принципів: повага до індивідуальних особливостей дитини; командний підхід; активна співпраця з батьками дитини, залучення їх до освітнього процесу (МОН, 2018).

Командна форма роботи передбачає обмін професійними знаннями між директором закладу освіти, учителем, асистентом учителя, практичним психологом, учителем-дефектологом, соціальним педагогом та іншими фахівцями, а також спільне прийняття рішень щодо цілей, змісту та засобів індивідуальної підтримки (МОН, 2018). Узгодженість дій членів команди забезпечує цілісне бачення освітніх потреб дитини й сприяє формуванню реалістичних, послідовних та досяжних очікувань щодо її навчального поступу.

Кожен учасник команди психолого-педагогічного супроводу виконує визначені завдання, пов'язані з розробленням, впровадженням та моніторингом індивідуальної програми розвитку або навчального плану дитини (за потреби). Участь педагога полягає в адаптації навчального контенту, створенні сприятливого середовища, а також у постійному зворотному зв'язку з іншими членами команди. Асистент учителя забезпечує поточну підтримку в класі, допомагаючи дитині реалізувати

поставлені цілі. Інші фахівці залучаються відповідно до запитів і труднощів, які виникають у процесі навчання та соціалізації дитини.

Важливим завданням педагога є організація ефективної співпраці із залученими спеціалістами, включно з проведенням командних зустрічей, обговоренням ролей, зон відповідальності, методів роботи. Конструктивний діалог із зацікавленими сторонами – запорука вироблення єдиного підходу до розв'язання освітніх завдань. Такий формат взаємодії формує підґрунтя для автономної, відповідальної і професійної участі педагога у підтримці дитини з особливими освітніми потребами в межах інклюзивного освітнього середовища (МОН, 2024).

Висновки. Компетентність педагогічного партнерства є необхідною умовою ефективної професійної діяльності сучасного вчителя, оскільки забезпечує суб'єкт-суб'єктну взаємодію з учасниками освітнього процесу, підтримує розвиток автономії учнів, сприяє конструктивній співпраці з батьками та фахівцями психолого-педагогічного супроводу. Її формування ґрунтується на гуманістичній парадигмі освіти та потребує інтеграції психологічного знання в освітню практику.

Психологічними чинниками, що визначають рівень сформованості компетентності педагогічного партнерства, є здатність до емпатії, відкритість до діалогу, комунікативна культура та готовність до взаємодії на засадах рівноправності та відповідальності. Партнерська взаємодія передбачає наявність ціннісної установки на повагу до іншого як до суб'єкта спільної діяльності.

У системі підготовки педагогів важливо впроваджувати тренінги та інші форми роботи, які розвивають практичні навички партнерської взаємодії. Зміна ставлення вчителя до ролі учасників освітнього процесу – від об'єктів педагогічного впливу до суб'єктів взаємодії – є передумовою якісної трансформації освітнього середовища.

Література:

1. Бібік, Н. М. (Ред.). (2018). *Нова українська школа: порадник для вчителя*. Літера ЛТД.
2. Ворожбіт-Горбатюк, В. (2021). Компетентність педагогічного партнерства як базис якості вищої педагогічної освіти. *Молодь і ринок*, 10, 63-68.
3. Гевко, О. І., & Хом'як, Н. (2024). Педагогічне партнерство в умовах війни: інноваційні підходи у професійній підготовці педагогів. У *Якість підготовки вихователів закладів дошкільної освіти: виклики сьогодення* (с. 69–73). Посвіт.
4. Даценко, Т. (2024). Психологічна компетентність учителів у контексті нового професійного стандарту: виклики та можливості розвитку. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 4(76), 345-350. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-76-345-350>
5. Зорочкіна, Т. С., & Байдюк, Н. В. (2024). Педагогічне партнерство в професійній та науковій діяльності вчителя початкових класів. *Наука і техніка*, 8, 618-628.
6. Коханова, О. П. (2011). *Психологія партнерської взаємодії в освіті: навчально-методичний посібник*. Київ: Вид-во ПП Щербатих О. В.
7. Міністерство освіти і науки України. (2018). *Про затвердження методичних рекомендацій щодо впровадження педагогіки партнерства в закладах загальної середньої освіти: Наказ № 609 від 13.07.2018*. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18>
8. Міністерство освіти і науки України. (2024). *Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти»*. https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/646-ilovepdf_merged.pdf
9. Мотуз, Т., Лук'янченко, С., & Пісковенко, А. (2024). Педагогічне партнерство як стратегічний складник формування професіоналізму в освіті. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Серія «Філософія. Педагогіка»*, 1(6), 78-85.
10. Семеног, О. М., & Вовк, М. П. (2022). Педагогічне партнерство в умовах воєнних реалій: досвід взаємодії Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України і Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(2), 1-14. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4214>
11. Шехавцова, С. О., & Веремєєва, М. В. (2016). Суб'єкт-суб'єктна взаємодія в освітньому процесі як умова організації навчально-дослідної діяльності учнів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, 6(3), 212-219.
12. Rogers, C. R. (1961). *On Becoming a Person: A therapist's view of psychotherapy* [PDF]. Houghton Mifflin. <https://teots.org/wp-content/uploads/2021/08/On-becoming-a-person-by-Rogers-Carl-R.-z-lib.org.pdf>